

**POSTAWY SPOŁECZNOŚCI LOKALNYCH
WOBEC PARKU NARODOWEGO
I ROZWOJU TURYSTYKI NA PRZYKŁADZIE
MIEJSCOWOŚCI W OTOCZENIU BABIEJ GÓRY**

Bernadetta Zawilińska

Attitudes of local communities towards a national park and tourism development: The example of localities surrounding the Babia Góra massif

Abstract: The paper presents the local residents' attitudes towards the Babia Góra National Park (BGNP), their views on the Park's impact on the local development and their opinions on the development of tourism in the Babia Góra area. The results of a survey conducted among the residents of areas surrounding the BGNP ($n=397$) show a relatively positive image of the Park in the local community. The residents are mostly approving of the National Park's operation and usually declare having positive relations with the BGNP management. They perceive a positive impact of the BGNP on the natural environment and on the local communities' environmental awareness but also on the spatial order and the quality of life in the villages. The impact on economic development is usually assessed as neutral. The economic aspect in which the BGNP's influence is perceived as the most beneficial is tourism development. Those benefits are most evident in Zawoja, the village concentrating the majority of incoming traffic of Babia Góra visitors. The neutral attitudes of many residents towards the BGNP and a lack of clear views on many aspects of the Park's functioning show that the residents' interactions with the Park are not close or frequent. This is mostly because the BGNP is relatively small and the percentage of private land within its boundaries is low. Consequently, there are few direct economic links between the local communities and the

Park. In order to win more support from the local residents, there should be more focus on presenting indirect economic benefits and intangible advantages from the Park's operation. Coinciding interests should also be sought, as should be patterns of social and economic activity which could foster the residents' cooperation with the Park management.

Keywords: national park, Babia Góra, local development, tourism

Zarys treści: W artykule przedstawiono postawy mieszkańców wobec funkcjonowania Babiogórskiego Parku Narodowego (BgPN), ich opinie dotyczące wpływu parku na rozwój lokalny oraz poglądy odnoszące się do rozwoju turystyki w otoczeniu Babiej Góry. Wyniki badań ankietowych przeprowadzonych wśród mieszkańców miejscowości otaczających BgPN ($n=397$) ukazują na ogół pozytywny obraz parku w oczach lokalnych społeczności. Mieszkańcy prezentują raczej aprobujące postawy wobec funkcjonowania parku narodowego i zazwyczaj dobrze oceniają relacje z jego dyrekcją. Dostrzegają korzystny wpływ BgPN na stan środowiska przyrodniczego i świadomość ekologiczną miejscowych społeczności, ale również na ład przestrzenny i jakość życia w miejscowościach. Wpływ na rozwój ekonomiczny oceniany jest najczęściej neutralnie. Spośród różnych aspektów życia gospodarczego oddziaływanie parku najkorzystniej jest postrzegane w zakresie rozwoju turystyki. Przy czym korzyści te odczuwane są najsilniej w Zawoi – miejscowości, w której koncentruje się większość ruchu turystycznego związanego z przyjazdami na Babią Górę. Neutralne postawy znacznej części mieszkańców wobec BgPN i brak wykształconych opinii na temat wielu kwestii związanych z jego funkcjonowaniem wskazują na niezbyt silnie rozwinięte kontakty z parkiem. Sytuacja ta w głównej mierze wynika z niewielkich rozmiarów BgPN i niskiego odsetka prywatnej własności w jego granicach, co sprawia, że sieć bezpośrednich powiązań gospodarczych miejscowych społeczności z parkiem narodowym jest nieduża. Dążąc do wzrostu poparcia mieszkańców należy kłaść większy nacisk na ukazywanie pośrednich korzyści ekonomicznych związanych z funkcjonowaniem parku oraz korzyści niematerialnych. Trzeba również poszukiwać zbieżnych interesów i form aktywności społecznej i gospodarczej, które mogą sprzyjać współpracy mieszkańców z dyrekcją parku.

Słowa kluczowe: park narodowy, Babia Góra, rozwój lokalny, turystyka

Wprowadzenie

Problematyka społeczno-ekonomicznych aspektów funkcjonowania obszarów chronionych, w tym wzajemnych relacji dyrekcji parków narodowych i miejscowych społeczności, jest obecnie szeroko dyskutowana w literaturze naukowej. Parkom, oprócz funkcji ochrony przyrody, przypisuje się coraz szersze funkcje społeczne. Powszechne staje się przekonanie o konieczności łączenia ochrony z rozwojem gospodarczym (McNeely 1992; Phillips 2003; Borrini-Feyerabend i in. 2004, 2013; Mose, Weixlbaumer 2007). W poszukiwaniu właściwych rozwiązań coraz więcej uwagi poświęca się kwestiom zarządzania terenami chronionymi i współpracy dyrekcji parków z lokalnymi społecznościami. Szerokie poparcie zyskuje partycypacyjny model

zarządzania oparty na stałej współpracy dyrekcji parków z lokalnymi i regionalnymi władzami, mieszkańcami, przedsiębiorcami i organizacjami pozarządowymi (Getzner 2003; Borrini-Feyerabend i in. 2004; Plummer, Fennell 2009; Getzner i in. 2010; Dudley 2013; Švajda, Sabo 2013). Rozwój współpracy sprzyja budowaniu wzajemnego zaufania i zrozumienia, skutkuje zazwyczaj zapobieganiem lub łagodzeniem powstających wokół parków konfliktów społecznych oraz prowadzi do wzrostu korzyści dla miejscowych społeczności, jakie czerpią oni w związku z funkcjonowaniem tych obszarów. Procesy te sprzyjają z kolei kształtowaniu pozytywnego nastawienia do parków i poparcia dla podejmowanych przez nie działań ochronnych. Część autorów uważa, że postawy lokalnych społeczności mają kluczowe znaczenie dla sprawnego funkcjonowania obszarów chronionych i aprobaty dla parku ze strony mieszkańców sprzyja właściwej realizacji celów ochronnych (Wells i in. 1992; Borrini-Feyerabend i in. 2004; Törn i in. 2007). Burger, analizując konflikty społeczne istniejące w związku z funkcjonowaniem Tatrzańskiego PN, pisze że „sukces ochrony przyrody zależy głównie od zbieżności interesów społeczności lokalnych z interesami instytucji ochrony przyrody, usytuowanych na tym terenie. (...) Dążenie do uzyskania takiego stanu jest trudne, ale bezalternatywne” (Burger 2002, s. 9).

W przypadku wielu parków narodowych ową zbieżność interesów można osiągnąć w ramach rozwoju turystyki. Funkcja ta może być ważnym czynnikiem rozwoju lokalnego, przy jednoczesnym zachowaniu walorów przyrodniczych, co sprawia, że jest uznawana za właściwą dla terenów parków narodowych (Eagles i in. 2002). W Polsce jednym z głównych zadań parków narodowych jest udostępnianie terenów objętych ochroną (*Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody...* 2004, art. 8b) i działalność parków niewątpliwie stymuluje rozwój turystyki, lecz jednocześnie podporządkowuje go istotnym ograniczeniom wynikającym z priorytetów ochrony przyrody. Ograniczenia te są często negatywnie odbierane przez mieszkańców. Ścisły związek funkcji ochronnych i turystycznych obszarów chronionych sprawia, że badania postaw miejscowych społeczności wobec parków uwzględniają zazwyczaj kwestie dotyczące rozwoju turystyki (Walpole, Goodwin 2001; Gorner i in. 2012; Snyman 2014).

W Polsce szczegółowe badania społecznych aspektów funkcjonowania parków narodowych, w tym postaw miejscowych społeczności wobec parków, były prowadzone w północno-wschodniej części kraju, w parkach narodowych Wigierskim (Osiniak i in. 1993) i Białowieskim (Poskrobko 1996; Gliński 2001; Sadowski 2001). Relacje zachodzące między parkami narodowymi a ludnością zamieszkałą w granicach parków oraz w ich sąsiedztwie badał Hibszer (2013). Badania przeprowadzono we wszystkich parkach narodowych za pomocą wywiadów kwestionariuszowych z dyrektorami parków oraz z przedstawicielami władz lokalnych i mieszkańcami gmin związanych z nimi administracyjnie. Analizy konfliktów społecznych powstających w parkach narodowych dokonała Królikowska (2007). Szczegółowe badania autorka przeprowadziła w parkach narodowych: Biebrzańskim, Karkonoskim, Pienińskim,

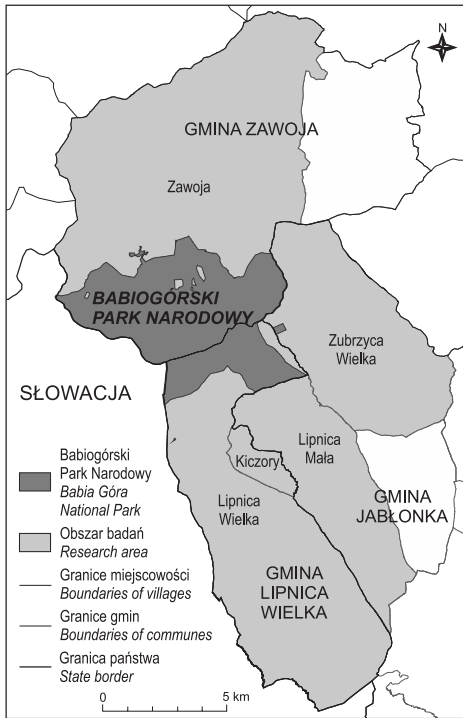
Słowińskim i Wielkopolskim. Postawy mieszkańców wobec parków narodowych badali także m.in. Grabowski i Marmuszewski (1985); Domański i Partyka (1992), Górecki z zespołem (1995, 1997, 1998); Komorowska (2000), Matczak (2005) oraz Jabłońska i Jędrej (2007).

Cel, zakres przestrzenny i metodyka badań

W artykule przedstawiono wyniki badań przeprowadzonych wśród mieszkańców miejscowości położonych w sąsiedztwie Babiogórskiego Parku Narodowego (BgPN). Celem badań było rozpoznanie postaw społeczności lokalnych wobec parku narodowego i percepcji jego wpływu na rozwój lokalny, a także zbadanie opinii odnośnie do rozwoju turystyki w otoczeniu Babiej Góry.

Wywiady przeprowadzono w 2013 r. wśród mieszkańców miejscowości położonych w bezpośrednim sąsiedztwie parku: Lipnicy Wielkiej, Kiczory, Lipnicy Małej, Zubrzyicy Górnej i Zawoi (ryc. 1). Zastosowano metodę wywiadu kwestionariuszowego, opartej na losowym doborze respondentów. Przy doborze próby badawczej kierowano się przede wszystkim uzyskaniem statystycznej reprezentatywności z punktu widzenia udziału respondentów względem miejsca zamieszkania oraz struktury wieku (tab. 1 i 2). Zgromadzono 397 poprawnie wypełnionych kwestionariuszy.

W badaniu wzięły udział osoby powyżej 15. roku życia, mieszkające na stałe w miejscowościach otaczających park. W celu poznania opinii osób mieszkających zarówno w bezpośrednim sąsiedztwie BgPN i w miejscowościach oddalonych od granic parku oraz rzadko odwiedzanych przez turystów

Ryc. 1. Obszar badań

Fig. 1. Research area

Źródło: opracowanie własne.

Source: author's own work.

Tab. 1. Struktura populacji generalnej i struktura respondentów ze względu na miejsce zamieszkania

Table 1. Structure of the total population and the structure of respondents' groups by place of residence

Gmina Commune	Miejscowość Village	Mieszkańcy* Residents		Respondenci Respondents	
		liczba osób number of people	%	liczba osób number of people	%
Jabłonka	Lipnica Mała	3585	18,0	77	19,4
	Zubrzyca Górna	3140	15,8	65	16,4
Lipnica Wielka	Kiczory	669	3,4	23	5,8
	Lipnica Wielka	5995	30,2	103	25,9
Zawoja	Zawoja	6483	32,6	129	32,5
Razem		19872	100,0	397	100,0

*Stan w 2013 r.

*Situation as at 2013.

Źródło: opracowanie na podstawie danych z urzędów gmin i badań własnych.

Source: developed from data of communal administrations and data from own research.

Tab. 2. Struktura wieku populacji generalnej i respondentów

Table 2. Age structure of the total population and respondents' groups

Grupy wiekowe Age groups	Mieszkańcy* Residents		Respondenci Respondents	
	liczba osób number of people	%	liczba osób number of people	%
15–19	2409	9,1	27	6,8
20–24	2729	10,3	45	11,3
25–34	5248	19,9	69	17,6
35–44	4773	18,0	87	21,7
45–59	5919	22,4	108	27,2
≥ 60	5377	20,3	61	15,4
Razem / Total	26455	100,0	397	100,0

*Stan w 2013, z uwagi na dostępność danych GUS liczba mieszkańców dotyczy całych gmin

*Situation as at 2013, due to the availability of data, the number of inhabitants refers to whole communes

Źródło: opracowanie na podstawie danych GUS i badań własnych.

Source: developed from data of the Central Statistical Office and data from own research.

wywiady prowadzono w wielu częściach wsi. Respondenci byli mieszkańcami 72 różnych, nazwanych części miejscowości.

Charakterystyka respondentów

Wśród respondentów przeważały kobiety (62%). Najliczniejszą grupę (35%) stanowiły osoby o średnim wykształceniu. Wykształcenie podstawowe, zawodowe i wyższe posiadało odpowiednio 27%, 28% i 10% rozmówców. Zdecydowana większość biorących udział w badaniu to rdzenni mieszkańcy miejscowości lub osoby, które przeprowadziły się tutaj ponad 10 lat temu. Jedynie 4% respondentów mieszkało w danej wsi krócej niż 10 lat. Domy 7% ankietowanych zlokalizowane były w bardzo bliskim sąsiedztwie parku (do 1 km). W odległości 1–2 km od granicy parku mieszkało 12% osób, a 81% mieszkało na terenach oddalonych o ponad 2 km. W chwili badania 5% respondentów lub członków ich najbliższych rodzin było zatrudnionych w BgPN (wykonywało prace dla parku na podstawie różnych form zatrudnienia), w 86% przypadków natomiast respondent ani nikt z jego najbliższej rodziny nigdy nie wykonywał żadnej pracy na zlecenie parku narodowego.

Jedna czwarta badanych prowadziła gospodarstwo rolne, a 15% z tych osób wytwarzało żywność ekologiczną. Bezpośrednie dochody z turystyki czerpało 10% ankietowanych, z których połowa prowadziła własne obiekty noclegowe lub pracowała w takich obiektach, a jedna czwarta była zatrudniona w miejscowych sklepach lub sprzedawała turystom produkty żywnościowe ze swoich gospodarstw. Aż 30% osób, które nie czerpały korzyści z turystyki, chciałoby w przyszłości podjąć pracę związaną z obsługą turystów (najczęściej deklarowano zamiar prowadzenia gospodarstwa agroturystycznego lub wynajmu pokoi).

Wyniki badań

Znaczenie BgPN dla życia mieszkańców miejscowości oceniono na średnim poziomie (w skali pięciostopniowej, gdzie 5 oznaczało bardzo duże znaczenie, a 1 – bardzo małe; średnia ocena wyniosła 3,3) i nie wystąpiły istotne związki korelacyjne pomiędzy miejscem (miejscowością) zamieszkania a wyrażaną opinią na ten temat. Park budził w respondentach raczej pozytywne skojarzenia i był zazwyczaj postrzegany przez pryzmat walorów przyrodniczych, a nie administracji obszaru i obowiązujących regulacji. Odpowiadając na pytanie (otwarte) dotyczące trzech pierwszych skojarzeń z parkiem, jedynie 10% respondentów wymieniło konotacje negatywne (zwłaszcza zakazy i ograniczenia, ale również brak rozwoju, połamane drzewa, nieporządek w lesie itp.), przy czym tylko 5% rozmówców wyszczególniło wyłącznie negatywne skojarzenia. BgPN

kojarzy się przede wszystkim z elementami przyrodniczymi (las, zieleń, góry, zwierzęta, rośliny, piękne krajobrazy, czyste powietrze itp.) oraz turystyką i urządzeniami infrastruktury turystycznej (schronisko, szlaki turystyczne). Obraz parku w świadomości respondentów jest bardzo zróżnicowany. Wśród skrajnie rozbieżnych skojarzeń wymienić można np.: zło – zakazy – degradacja; zakaz zbierania runa – węże – nieporządek; oraz natura – piękno – życie; piękny krajobraz – przyroda – czyste powietrze.

Mieszkańcy raczej pozytywnie postrzegali fakt objęcia części gminy ochroną w postaci parku narodowego. Wprawdzie w skali pięciopunktowej średnia ocena wyniosła jedynie 3,3, lecz najczęściej (40,3% respondentów) wyrażano pogląd, że funkcjonowanie parku jest raczej dobre dla mieszkańców (tab. 3). Duże różnice zdań uwarunkowane były wiekiem respondentów. Osoby w młodszych grupach wiekowych bardziej pozytywnie oceniali fakt istnienia parku niż starsi mieszkańcy. Poziom wykształcenia w mniejszym stopniu wpłynął na zróżnicowanie postaw, można jednak zauważyć, że osoby lepiej wykształcone nieco korzystniej postrzegały funkcjonowanie parku. Stosunkowo małe różnice w ocenach charakteryzowały mieszkańców poszczególnych miejscowości. Można jedynie zwrócić uwagę na fakt, że najbardziej podzieleni w wyrażanych opiniach byli mieszkańcy Zawoi. Nieco bardziej pozytywnie istnienie parku narodowego oceniali osoby mieszkające dalej od BgPN oraz nieposiadające gruntów w jego granicach, a także respondenci, których członkowie rodzin są lub byli zatrudnieni w parku.

Aż 48% respondentów nie potrafiło wymienić korzyści, jakie przynosi istnienie parku narodowego, a 51% z nich nie dostrzegło żadnych problemów powodowanych jego funkcjonowaniem. Jedynie 7% respondentów uznało, że BgPN nie przynosi żadnych korzyści mieszkańcom. Taki sam udział miały osoby, których zdaniem park nie sprawia żadnych problemów. Wśród najczęściej dostrzeganych korzyści pojawiły się kwestie związane z promocją miejscowości i rozwojem turystyki (24% ogółu respondentów) oraz zachowaniem walorów przyrodniczych i krajobrazowych (10%). Dostrzeżono również (5% rozmówców) wzrost liczby miejsc pracy i dochodów mieszkańców. W odniesieniu do problemów 11% rozmówców podało jedynie ogólnie: „duże ograniczenia”, „same utrudnienia”, „zakazy”. Spośród bardziej precyzyjnie sformułowanych problemów najczęściej wskazywano na zakaz zbierania grzybów i borówek (11% respondentów). Wymieniano również ograniczenia inwestycyjne (7%, w tym głównie ograniczenia i trudności związane z budową domów), zakaz swobodnego poruszania się po terenie parku (4%) i ograniczenia w użytkowaniu prywatnych gruntów w jego granicach (2%).

Na raczej pozytywne relacje lokalnych społeczności z dyrekcją BgPN wskazują odpowiedzi oceniające stosunek władz parku do mieszkańców. Najczęściej stosunek ten określano jako „szukanie porozumienia” (30% respondentów). Opinie na ten temat (zwłaszcza wśród osób zamieszkałych w Zawoi i Lipnicy Małej) były jednak bardzo zróżnicowane. Zdecydowanie najkorzystniej relacje te ocenili rozmówcy

Tab. 3. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Czy fakt, że część Waszej gminy jest objęta ochroną w postaci parku narodowego to dla mieszkańców dobrze czy źle?”

Table 3. Distribution of answers to the question: Do you think it is good or bad for the local people that part of your commune is within a national park?

Grupy respondentów Respondents' groups	Liczba respondentów Number of respondents	Odpowiedzi w % Answers in %					Średnia ocena (w skali 1–5) Average rating (scale 1–5)
		5 – bardzo dobrze very good	4 – raczej dobrze rather good	3 – obojętnie indifferently	2 – raczej źle rather bad	1 – bardzo źle very bad	
Wiek / Age							
15–19	27	25,9	59,3	3,7	11,1	0,0	4,0
20–25	45	26,7	40,0	26,7	4,4	2,2	3,8
26–35	69	10,2	42,0	24,7	18,8	4,3	3,3
36–45	87	10,4	43,7	14,9	21,8	9,2	3,2
46–60	108	8,3	34,3	26,8	25,0	5,6	3,1
> 60	61	1,6	36,1	32,8	21,3	8,2	3,0
Wykształcenie / Level of education							
Podstawowe Primary	109	2,7	44,0	24,8	23,9	4,6	3,2
Zawodowe Vocational	110	9,1	36,3	27,3	18,2	9,1	3,2
Średnie Secondary	138	16,7	41,3	20,3	15,9	5,8	3,5
Wyższe / Higher	40	25,0	37,5	17,5	20,0	0,0	3,7
Miejscowość / Locality							
Kiczory	23	13,0	43,5	34,8	8,7	0	3,6
Lipnica Mała	77	6,5	37,6	24,7	23,4	7,8	3,1
Lipnica Wielka	103	9,7	48,6	25,2	12,6	3,9	3,5
Zawoja	129	15,5	33,4	17,8	24,0	9,3	3,2
Zubrzyca Górna	65	10,8	43,1	24,6	20,0	1,5	3,4
Odległość miejsca zamieszkania od granicy parku / Distance from the place of residence to the park boundary							
< 1 km	28	10,7	14,3	28,6	32,1	14,3	2,8
1–2 km	49	4,1	44,9	22,4	24,5	4,1	3,2
> 2 km	320	12,8	41,9	22,8	17,2	5,3	3,4
Posiadanie gruntów w granicach parku / Ownership of land within the national park							
Tak / Yes	39	2,6	15,4	28,2	38,4	15,4	2,5
Nie / No	355	12,7	43,1	22,5	17,2	4,5	3,4
Zatrudnienie w parku / Employment in the national park							
Tak* / Yes*	57	19,3	36,8	22,8	19,3	1,8	3,5
Nie / No	339	10,3	41,0	23,0	19,2	6,5	3,3
Respondenci ogółem / All respondents							
Ogółem / Total	397	11,6	40,3	23,2	19,1	5,8	3,3

z Zubrzycy Górnej (ryc. 2). Jedynie 7% respondentów wymieniło przypadki konfliktów między mieszkańcami a dyrekcją – były to głównie mandaty za łamanie zakazu zbioru runa leśnego. Ponadto wskazywano na zakaz przejazdu drogą z Lipnicy Małej do Zubrzycy Górnej, problemy z uzyskaniem pozwolenia na budowę domu oraz brak możliwości rozbudowy infrastruktury narciarskiej.

Ponad połowa respondentów (56%) nie potrafiła zaproponować działań, które władze BgPN powinny podjąć w celu zyskania większego poparcia mieszkańców lub zwiększenia pozytywnego wpływu parku na życie mieszkańców. Spośród osób, które podały propozycje ($n=173$), 30% uważało, że park powinien częściej organizować spotkania konsultacyjne i informacyjne, szukać porozumienia i współpracy z mieszkańcami, być w większym stopniu otwarty na mieszkańców, dostrzegać ich interesy, uwzględniać ich opinie. Związane w dużej mierze z tymi propozycjami były postulaty zmniejszenia ograniczeń związanych z ochroną przyrody w BgPN w odniesieniu do mieszkańców (20% osób). Przede wszystkim sugerowano zezwolenie na zbiór runa leśnego, pozyskiwanie drewna na opał, przejazd należącą do parku drogą. Jedna czwarta spośród respondentów, którzy podali konkretne propozycje, wskazywała na działania związane z promocją BgPN i otaczających miejscowości oraz rozwojem turystyki i infrastruktury turystycznej (w tym na rozbudowę i utrzymanie szlaków turystycznych, zwiększenie liczby tablic informacyjnych, budowę bazy noclegowej, uzyskanie pozwolenia na budowę wyciągu narciarskiego).

Raczej pozytywne nastawienie mieszkańców do funkcjonowania parku potwierdzają również odpowiedzi na kolejne pytania dotyczące wpływu BgPN na jakość życia mieszkańców, na porządek i ład przestrzenny w miejscowościach, na stan środowiska przyrodniczego oraz świadomość ekologiczną lokalnych społeczności (tab. 4). Należy zauważyć, że w odpowiedziach na te pytania nie wystąpiły istotne różnice pomiędzy miejscowościami.

Respondenci najczęściej byli zdania, że funkcjonowanie BgPN ma neutralny wpływ na sytuację ekonomiczną mieszkańców (50,9% odpowiedzi). Przewaga takich odpowiedzi zaznaczyła się szczególnie w miejscowościach położonych po stronie orawskiej (Kiczorach, Lipnicy Małej, Lipnicy Wielkiej) – ryc. 3. Jedynie w Zawoi dominowało przekonanie o raczej pozytywnym wpływie parku.

---

* Respondent lub członek jego najbliższej rodziny jest lub był zatrudniony w parku (wykonywał prace dla parku na podstawie różnych form zatrudnienia).

* Respondent or a member of his immediate family is or was employed in the park (performed work for the park based on various forms of employment).

Źródło: opracowanie własne.

Source: author's own work.

Tab. 4. Rozkład odpowiedzi na pytania dotyczące oceny wpływu Babiogórskiego Parku Narodowego na poszczególne aspekty życia w miejscowościach

Table 4. Distribution of answers to the question on the influence of the Babia Góra National Park on selected aspects of the local social and economic situation

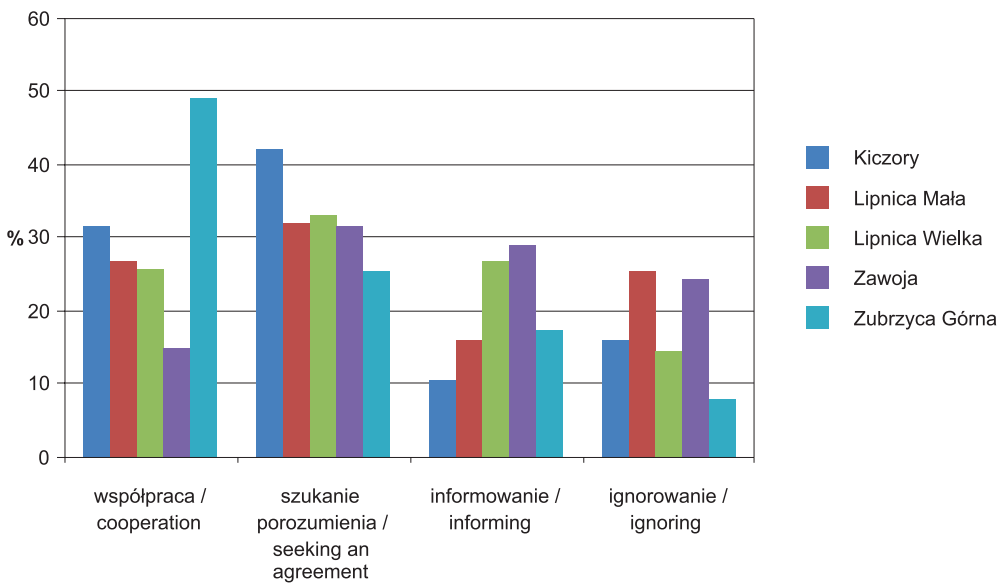
Zagadnienie Issue	Odpowiedzi w % Answers in %					Średnia ocena (w skali 1–5) Average rating (scale 1–5)
	5 – bardzo dobrze very good	4 – raczej dobrze rather good	3 – obojętnie indifferently	2 – raczej źle rather bad	1 – bardzo źle very bad	
Świadomość ekologiczna Ecological awareness	14,1	47,1	33,3	4,5	1,0	3,7
Stan środowiska przyrodniczego Natural environment's state	23,2	48,4	23,4	4,5	0,5	3,9
Porządek i ład przestrzenny Order and spatial harmony	17,6	39,3	36,5	4,8	1,8	3,7
Jakość życia mieszkańców Inhabitant's life quality	16,4	39,1	34,6	8,9	1,0	3,6
Sytuacja ekonomiczna mieszkańców Inhabitant's economic situation	4,3	36,5	50,9	7,8	0,5	3,4
Przedsiębiorczość Entrepreneurship level	4,3	27,5	48,6	18,1	1,5	3,1
Poziom zatrudnienia Employment level	4,8	29,0	47,7	15,7	2,8	3,2
Turystyka Tourism	29,4	56,7	11,6	1,3	1,0	4,1
Rolnictwo Agriculture	4,3	21,2	48,3	20,9	5,3	3,0

Źródło: opracowanie własne.

Source: author's own work.

Najbardziej pozytywnie wpływ BgPN na sytuację ekonomiczną mieszkańców oceniły osoby zamieszkałe bardzo blisko terenów parku (do 1 km od jego granicy). W opinii respondentów mieszkających w odległości 1–2 km i powyżej 2 km od granicy parku nie wystąpiły istotne różnice, w obydwu grupach przeważały neutralne odpowiedzi (ryc. 4).

Spśród różnych aspektów życia gospodarczego wpływ parku oceniono najkorzystniej w zakresie rozwoju turystyki (tab. 4). W skali pięciopunktowej (gdzie 5 oznaczało wpływ bardzo pozytywny, a 1 bardzo negatywny) wpływ ten oceniono

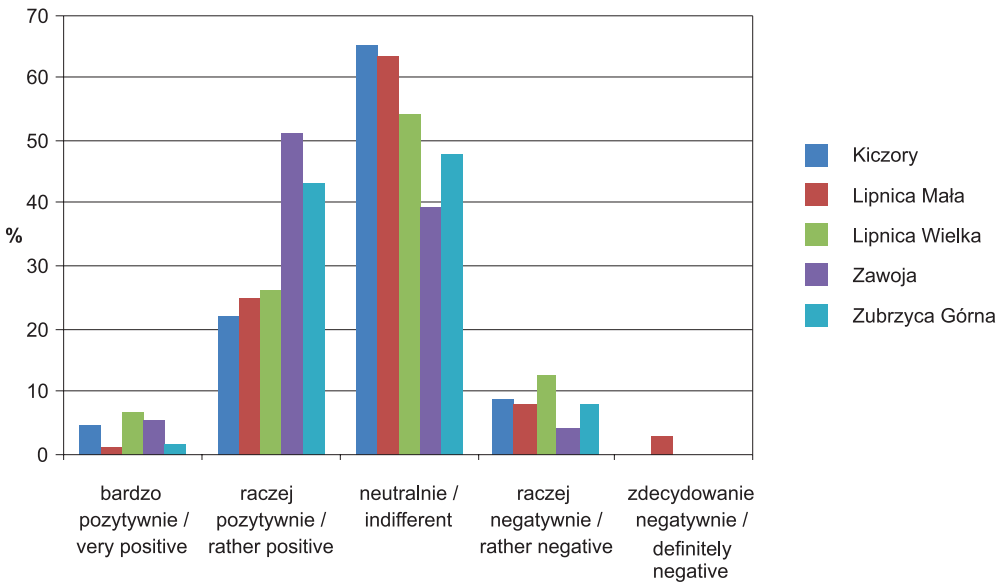

Ryc. 2. Rozkład odpowiedzi na pytanie: Jak Pan(i) określił(a)by stosunek władz Babiogórskiego Parku Narodowego do mieszkańców?

Fig. 2. Distribution of answers to the question: What do you think is the attitude of the managers of the Babia Góra National Park towards the local people?

Źródło: badania własne.

Source: own research.

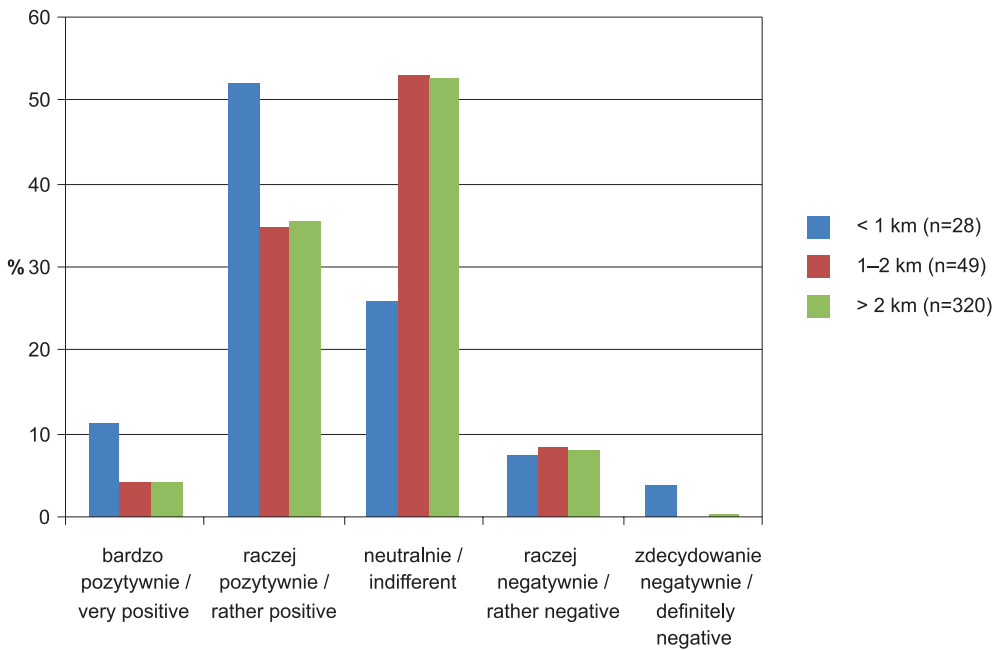

Ryc. 3. Rozkład odpowiedzi na pytanie: Jak Babiogórski Park Narodowy wpływa na sytuację ekonomiczną mieszkańców? (w podziale na miejscowości)

Fig. 3. Distribution of answers to the question: What is the impact of the Babia Góra National Park on the economic situation of the local people? (broken down by villages)

Źródło: badania własne.

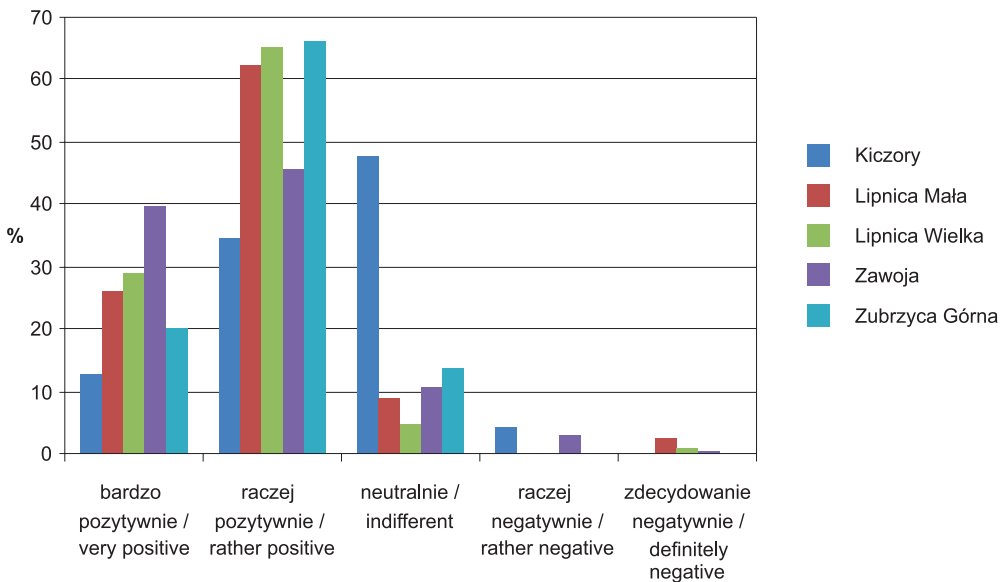
Source: own research.

Ryc. 4. Rozkład odpowiedzi na pytanie: Jak Babiogórski Park Narodowy wpływa na sytuację ekonomiczną mieszkańców? (w zależności od miejsca zamieszkania względem granicy parku)

Fig. 4. Distribution of answers to the question: What is the impact of the Babiogóra National Park on the local people's economic situation? (depending on the distance from the place of residence to the park boundary)

Źródło: badania własne. / Source: own research.

Ryc. 5. Rozkład odpowiedzi na pytanie: Jak Babiogórski Park Narodowy wpływa na rozwój turystyki?

Fig. 5. Distribution of answers to the question: What is the impact of the Babiogóra National Park on the development of tourism?

Źródło: badania własne. / Source: own research.

na 4,1. Bardzo pozytywne oddziaływanie BgPN w tej dziedzinie dostrzegali przede wszystkim mieszkańcy Zawoi (ryc. 5). Nie wystąpiły natomiast istotne różnice zdań uwarunkowane czerpaniem dochodów z turystyki ani też miejscem zamieszkania względem granic parku. Wpływ BgPN na rozwój rolnictwa oceniono neutralnie - 3,0. Podobnie – raczej neutralnie (średnie oceny 3,2) – park wpływa na poziom przedsiębiorczości i zatrudnienia. Pozytywny wpływ w zakresie zatrudnienia nieco częściej dostrzegali mieszkańcy Zawoi i Zubrzyca Górnej (średnie oceny 3,2). Najgorzej oddziaływanie parku w tej dziedzinie ocenili mieszkańcy Kiczor (średnia ocena 2,7).

Wpływ BgPN na życie mieszkańców oceniano na raczej średnim poziomie, lecz warto zwrócić uwagę, że osoby, które wyżej oceniały znaczenie parku dla mieszkańców, nieco częściej prezentowały wobec niego pozytywne postawy. Respondenci przekonani o dużym lub bardzo dużym wpływie BgPN na życie mieszkańców, zarazem popierający jego funkcjonowanie (a zatem dostrzegający przewagę korzyści związanych z jego istnieniem), stanowili 28,1% ogółu. Osoby będące zdania, że wpływ parku jest duży lub bardzo duży, a jednocześnie prezentujące negatywne postawy względem niego, stanowiły jedynie 9,8% (tab. 5).

Tab. 5. Relacje między oceną znaczenia Babiogórskiego Parku Narodowego dla życia mieszkańców a oceną dotyczącą objęcia terenów gminy ochroną w postaci parku narodowego
Table 5. Relationship between the respondents' assessment of the importance of the Babia Góra National Park for the local people's lives, and their opinion on part of their commune being included in a national park

		Objęcie terenu gminy ochroną w postaci parku narodowego (odpowiedzi w %) Part of the commune included in a national park (answers in %)				
		5 – bardzo dobrze very good	4 – raczej dobrze rather good	3 – obojętnie indifferently	2 – raczej źle rather bad	1 – bardzo źle very bad
Znaczenie parku dla życia mieszkańców Importance of park for local people's lives	5 – bardzo duże very high	4,0	5,5	1,5	3,0	1,0
	4 – duże high	3,5	15,1	3,3	4,5	1,3
	3 – średnie medium	2,8	15,4	10,1	5,5	1,0
	2 – małe low	1,3	4,0	7,8	4,8	1,3
	1 – bardzo małe very low	0,0	0,3	0,5	1,3	1,2

Źródło: opracowanie własne.

Source: author's own work.

Osoby popierające funkcjonowanie parku narodowego w gminie częściej były przekonane o jego pozytywnym wpływie w szczególności na: atrakcyjność turystyczną miejscowości, jakość życia mieszkańców i ich sytuację ekonomiczną, a na także poziom przedsiębiorczości i zatrudnienia. Przy czym związki korelacyjne pomiędzy ocenami nastawienia rozmówców do funkcjonowania BgPN i ich opiniami o wpływie parku na poszczególne aspekty życia w miejscowościach nie były silne (współczynnik korelacji Pearsona wyniósł: $r = 0,4$ – w odniesieniu do jakości życia, $r = 0,3$ w odniesieniu do pozostałych aspektów).

Połowa ogółu rozmówców prezentowała pozytywną postawę wobec funkcjonowania parku, będąc jednocześnie zdania, że podnosi on atrakcyjność turystyczną miejscowości. Jednakże stosunkowo liczny udział (16,6%) miały osoby, które zauważały wprawdzie korzystny wpływ BgPN na atrakcyjność turystyczną, lecz zarazem były negatywnie nastawione do jego funkcjonowania (tab. 6). Pozytywne nastawienie do parku, a równocześnie przekonanie o jego korzystnym wpływie

Tab. 6. Relacje między oceną wpływu Babiogórskiego Parku Narodowego na atrakcyjność turystyczną miejscowości a oceną dotyczącą objęcia terenów gminy ochroną w postaci parku narodowego

Table 6. Relationship between the respondents' assessment of the impact of the Babia Góra National Park on the attractiveness of their village as a tourist destination, and their opinion on part of their commune being included in a national park

		Objęcie terenu gminy ochroną w postaci parku narodowego (odpowiedzi w %) Part of the commune included in a national park (answers in %)				
		5 – bardzo dobrze very good	4 – raczej dobrze rather good	3 – obojętnie indifferently	2 – raczej źle rather bad	1 – bardzo źle very bad
Wpływ na atrakcyjność turystyczną Impact on the attractiveness of the village	5 – bardzo pozytywny very positive	6,8	17,1	3,8	3,2	1,3
	4 – raczej pozytywny rather positive	4,5	21,2	14,1	9,6	2,5
	3 – neutralny indifferent	0,3	1,5	5,0	5,0	1,5
	2 – raczej negatywny rather negative	0,0	0,5	0,3	0,8	0,5
	1 – zdecydowanie negatywny definitely negative	0,0	0,0	0,0	0,5	0,0

Źródło: opracowanie własne.

Source: author's own work.

na jakość życia mieszkańców wyraziło 36,7% respondentów (tab. 7). Pojawiły się jednak osoby (8,2% ogółu), które pomimo dostrzegania pozytywnego wpływu BgPN na jakość życia miały na temat jego funkcjonowania negatywne opinie. Podobnie najliczniejsza grupa respondentów o pozytywnym nastawieniu do parku dostrzegła jego pozytywny wpływ na sytuację ekonomiczną mieszkańców (29%), lecz w badaniu wzięły też udział osoby, które pomimo przekonania o pozytywnym oddziaływaniu ekonomicznym BgPN były do niego negatywnie nastawione (5,4%) (tab. 8).

Poparcie dla funkcjonowania parku narodowego niewątpliwie w dużej mierze płynie z przekonania o jego pozytywnym wpływie na atrakcyjność turystyczną i rozwój turystyki w miejscowościach oraz na zachowanie walorów będących podstawą tego rozwoju. W opinii respondentów turystów do regionu przyciągają bowiem przede wszystkim góry i krajobraz (41% odpowiedzi) oraz cisza i spokój (32%), a 20% rozmówców jako główny czynnik przyjazdów wymieniło Babiogórski Park Narodowy.

Tab. 7. Relacje między oceną wpływu Babiogórskiego Parku Narodowego na jakość życia mieszkańców a oceną dotyczącą objęcia terenów gminy ochroną w postaci parku narodowego
Table 7. Relationship between the respondents' assessment of the impact of the Babia Góra National Park on the local people's quality of life, and their opinion on part of their commune being included in a national park

		Objęcie terenu gminy ochroną w postaci parku narodowego (odpowiedzi w %) Part of the commune included in a national park (answers in %)				
		5 – bardzo dobrze very good	4 – raczej dobrze rather good	3 – obojętnie indifferently	2 – raczej źle rather bad	1 – bardzo źle very bad
Wpływ na jakość życia Impact on the quality of life	5 – bardzo pozytywny very positive	3,7	8,3	2,8	1,3	0,3
	4 – raczej pozytywny rather positive	5,1	19,6	7,8	5,6	1,0
	3 – neutralny indifferent	2,8	10,9	10,1	8,1	2,8
	2 – raczej negatywny rather negative	0,0	1,5	2,5	3,5	1,3
	1 – zdecydowanie negatywny definitely negative	0,0	0,0	0,0	0,5	0,5

Źródło: opracowanie własne.

Source: author's own work.

Tab. 8. Relacje między oceną wpływu Babiogórskiego Parku Narodowego na sytuację ekonomiczną a oceną dotyczącą objęcia terenów gminy ochroną w postaci parku narodowego
 Table 8. Relationship between the respondents' assessment of the impact of the Babia Góra National Park on the economic situation, and their opinion on part of their commune being included in a national park

		Objęcie terenu gminy ochroną w postaci parku narodowego (odpowiedzi w %) Part of the commune included in a national park (answers in %)				
		5 – bardzo dobrze very good	4 – raczej dobrze rather good	3 – obojętnie indifferently	2 – raczej źle rather bad	1 – bardzo źle very bad
Wpływ na sytuację ekonomiczną Impact on the economic situation	5 – bardzo pozytywny very positive	2,2	0,8	0,5	0,5	0,3
	4 – raczej pozytywny rather positive	4,8	21,2	5,8	3,3	1,3
	3 – neutralny indifferent	3,8	16,7	14,4	12,2	3,8
	2 – raczej negatywny rather negative	0,8	1,7	2,0	2,8	0,5
	1 – zdecydowanie negatywny definitely negative	0,0	0,0	0,3	0,3	0,0

Źródło: opracowanie własne.

Source: author's own work.

Mieszkańcy miejscowości otaczających Babią Górę wyrażali raczej pozytywne nastawienie do turystów (średnia ocena 4,0), a uciążliwość ruchu turystycznego oceniali jako małą (średnia ocena 2,1). Nawet mieszkańcy Zawoi, których domy usytuowane są przy głównych drogach, nie odczuwali istotnej uciążliwości turystyki (średnia ocena 2,4). Większość respondentów (74%) uważała, że turystyka nie niszczy środowiska przyrodniczego tych terenów.

Spółeczności mieszkające w sąsiedztwie parku wyrażali duże poparcie dla dalszego rozwoju turystyki – 87,9% respondentów uważało, że do miejscowości powinno przyjeżdżać więcej turystów. Zdania były nieco bardziej podzielone w odniesieniu do rozbudowy infrastruktury turystycznej, a zwłaszcza budowy hoteli, ośrodków wypoczynkowych i domów wczasowych (tab. 9).

Niemal połowa ogółu rozmówców (47,8%) opowiedziała się za dalszym wzrostem liczby turystów, będąc jednocześnie pozytywnie nastawiona do funkcjonowania parku narodowego. Poparcie dla turystyki, przy raczej negatywnym nastawieniu do parku, wyraziło 22,2% osób (tab. 10). Należy zauważyć, że w najmłodszych grupach

Tab. 9. Rozkład odpowiedzi na pytania dotyczące stopnia akceptacji dla rozwoju turystyki
 Table 9. Distribution of answers to the questions relating to the degree of acceptance of tourism development

Stwierdzenia Statements	Odpowiedzi w % Answers in %					Średnia ocena (w skali 1–5) Average rating (scale 1-5)
	5 – zdecydowanie zgadzam się strongly agree	4 – zgadzam się agree	3 – nie wiem don't know	2 – nie zgadzam się disagree	1 – zdecydowanie nie zgadzam się strongly disagree	
Do miejscowości powinno przyjeżdżać więcej turystów More tourists should visit the village.	47,1	40,8	7,6	4,3	0,2	4,3
W miejscowości powinno powstać więcej gospodarstw agroturystycznych, kwater prywatnych dla turystów More agritourism farms and private rooms for guests should be created in the village.	29,8	46,5	14,9	7,8	1,0	4,0
W miejscowości powinno powstać więcej hoteli, ośrodków wypoczynkowych, domów wczasowych More hotels, holiday centres and holiday houses should be created in the village.	18,9	33,5	25,2	18,9	3,5	3,5
Ludzie spoza miejscowości powinni móc budować tu domy letniskowe (drugie domy) People coming from outside the village should be able to build second homes here.	19,4	50,4	21,4	5,8	3,0	3,8

Źródło: opracowanie własne.

Source: author's own work.

wiekowych (15–25 lat) grono respondentów popierających wzrost ruchu turystycznego i pozytywnie nastawionych do funkcjonowania parku miało znacznie większy udział (71%), co niewątpliwie w przyszłości może korzystnie wpływać na możliwość łączenia funkcji ochrony przyrody i turystyki.

Tab. 10. Relacje między stopniem poparcia dla wzrostu liczby turystów a oceną dotyczącą objęcia terenów gminy ochroną w postaci parku narodowego

Table 10. Relationships between the degree of respondents' approval of the growing numbers of visitors, and their opinion on part of their commune being included in a national park

		Objęcie terenu gminy ochroną w postaci parku narodowego (odpowiedzi w %) Part of the commune included in a national park (answers in %)				
		5 – bardzo dobrze very good	4 – raczej dobrze rather good	3 – obojętnie indifferently	2 – raczej źle rather bad	1 – bardzo źle very bad
Wzrost liczby turystów Growing numbers of visitors	5 – zdecydowanie zgadzam się strongly agree	6,8	19,9	8,3	8,8	3,3
	4 – zgadzam się agree	3,5	17,6	9,6	8,3	1,8
	3 – nie wiem don't know	0,5	2,0	3,3	1,0	0,8
	2 – nie zgadzam się disagree	0,8	0,8	2,0	0,7	0,0
	1 – zdecydowanie nie zgadzam się strongly disagree	0,0	0,0	0,0	0,2	0,0

Źródło: opracowanie własne.

Source: author's own work.

Dyskusja

Autorzy badający postawy miejscowych społeczności wobec parków narodowych ukazują szeroki wachlarz czynników historycznych, społecznych i gospodarczych wpływających na społeczny odbiór parków. Zauważają ponadto, że stosunek do parku ma charakter bardzo zindywidualizowany i uzależniony jest m.in. od wpływu regulacji związanych z funkcjonowaniem obszaru chronionego na życie danej osoby i jej rodziny, osobistych kontaktów z pracownikami parku, świadomości ekologicznej i wiedzy o parku, a także osobowości mieszkańca (Hibszler 2013; Osiniak i in. 1993). Obserwacje te potwierdzają badania przeprowadzone wśród mieszkańców miejscowości otaczających BgPN. Stosunkowo niskie związki korelacyjne pomiędzy stopniem poparcia dla funkcjonowania parku a ocenami jego wpływu na poszczególne dziedziny życia oraz cechami społeczno-demograficznymi respondentów wskazują na złożoność czynników kształtujących postawy miejscowych społeczności wobec parku narodowego.

W warunkach polskich na obecne nastawienie mieszkańców do parków narodowych niewątpliwie duży wpływ miał sposób tworzenia tych obszarów chronionych, w którym nie brano pod uwagę interesów miejscowych społeczności, oraz dawne relacje z dyrekcjami, które pozostały w pamięci mieszkańców i wiążą się często z poczuciem doznanych krzywd (Grabowski, Marmuszewski 1985; Osiniak i in. 1993; Górecki i in. 1998; Terlecka, Górecki 1998). Grabowski i Marmuszewski, prowadząc badania na Podhalu, wśród czynników kształtujących postawy wobec Tatrzańskiego PN (TPN) wymieniają także uwarunkowania kulturowe (tradycyjny wzór górala – pasterza i władcy gór, góralską gospodarność połączoną z krytyką marnotrawstwa oraz przywiązanie do ojcowizny i poczucie obowiązku gospodarowania na gruntach odziedziczonych po przodkach), które leżą u podstaw rozbieżności wyobrażeń związanych z pożądanymi funkcjami i właściwymi zasadami użytkowania Tatr. Podobną sytuację ukazują Domański i Partyka (1992) w Ojcowskim PN, gdzie tradycje uzdrowiskowe wpłynęły na ukształtowanie wizji zagospodarowania terenu, będącej w sprzeczności z funkcjami obszaru chronionego. W opinii mieszkańców ideałem byłby park, w którym panowałby zaprowadzony przez człowieka porządek i czystość, na wzór parku miejskiego (lub uzdrowiskowego). Park taki powinien być wyposażony w kompletną infrastrukturę dla obsługi licznie przybywających turystów.

Bardzo duże znaczenie w kształtowaniu postaw mają również związki funkcjonowania obszaru chronionego ze sferą materialnego bytu mieszkańców. Mieszkańcy odczuwający przewagę korzyści ekonomicznych związanych z istnieniem parków częściej prezentują pozytywne postawy. Przykład stanowi różnica nastawienia do TPN mieszkańców Białki Tatrzańskiej, którzy utrzymywali się w dużej mierze z turystyki związanej z przyjazdami w Tatry, i mieszkańców Chochołowa, którzy doznali większych strat przy tworzeniu TPN, a ich interesy ekonomiczne były w dużej mierze sprzeczne z działalnością parku (Grabowski, Marmuszewski 1985). Nastawienie do funkcjonowania parku narodowego może być także uwarunkowane sytuacją ekonomiczną mieszkańców parku i jego sąsiedztwa. Prowadząc badania w Bieszczadzkim PN, Górecki in. (1995) doszli do wniosku, że trudno jest chronić przyrodę, gdy co druga osoba, od której oczekuje się współpracy w tej dziedzinie, nie jest zadowolona z warunków, w jakich żyje. Człowiek niezadowolony z poziomu swojego życia koncentruje uwagę raczej na zapewnieniu bytu rodzinie, a nie na zajmowaniu się „wyższymi” celami. Ponadto winą za trudną sytuację obarczany jest często park narodowy.

Badania przeprowadzone wśród społeczności zamieszkujących tereny sąsiadujące z BgPN wykazały duży udział respondentów prezentujących neutralne postawy względem parku i również neutralnie oceniających jego wpływ na różne aspekty życia w miejscowościach. Wielu rozmówców nie miało wyrobionego poglądu na kwestie związane z parkiem, co wskazuje na słabe kontakty i niewielkie oddzia-

ływanie parku narodowego na ich życie. Sytuację tę można tłumaczyć niewielkim obszarem BgPN, który jest jednym z najmniejszych parków na rodowych w Polsce (3393,8 ha) oraz niedużym udziałem własności prywatnej w jego granicach. W parku nie ma terenów zamieszkałych (nie licząc schroniska na Markowych Szczawinach i mieszkań pracowniczych BgPN), a grunty będące własnością osób prywatnych oraz wspólnot gruntowych i leśnych stanowią zaledwie 3,6%. Park narodowy niemal w całości (96%) obejmuje tereny będące własnością Skarbu Państwa, z których większość zajmują lasy. Respondenci mieszkają więc w sąsiedztwie parku (część z nich w granicach otuliny), a ich bezpośrednie związki ekonomiczne z obszarem objętym ochroną są nieduże. Park wpływa na ich życie głównie pośrednio, stymulując lub ograniczając rozwój określonych funkcji gospodarczych (np. turystyki).

Przeprowadzone badania ukazały związki postaw wobec parku z wiekiem i poziomem wykształcenia mieszkańców. Podobne zależności dostrzeżono w innych parkach (Grabowski, Marmuszewski 1985). Ludzie w starszych grupach wiekowych prezentują często mniej przychylne postawy względem parków narodowych, gdyż w wielu przypadkach ponosili osobiste straty, związane z utworzeniem parku i wprowadzeniem określonych regulacji, a często – pamiętając czasy przed utworzeniem parku narodowego – silniej niż osoby młode odczuwają utrudnienia wynikające z obowiązujących ograniczeń i zakazów. W przypadku BgPN długie tradycje ochrony przyrody tych terenów, sięgające okresu międzywojennego sprawiają, że mieszkańcy przyzwyczaili się do ograniczeń w wykorzystaniu gospodarczym masywu Babiej Góry. Napięcia społeczne wokół parku nasiliły się jednak w związku z poszerzeniem jego granic, które nastąpiło w 1997 r. Należy wspomnieć, że nastawienie lokalnych społeczności do BgPN było wówczas znacznie mniej przychylne niż obecnie. Przeprowadzone w latach 2003–2004 wywiady z mieszkańcami miejscowości położonych w otoczeniu parku wykazały, że połowa ankietowanych nie była zadowolona z faktu funkcjonowania BgPN (Jabłońska, Jędrej 2007).

Widoczny obecnie, zwłaszcza wśród respondentów w młodszych grupach wiekowych, znaczny udział osób prezentujących pozytywne postawy względem BgPN można wiązać z regularnie prowadzoną przez pracowników parku edukacją ekologiczną. Hibszer (2008) podkreśla, że w prowadzonej edukacji ekologicznej szczególnie duże znaczenie ma współpraca parków narodowych ze szkołami. Prowadzone zajęcia nie tylko podnoszą wiedzę przyrodniczą i budują poparcie dla funkcjonowania parków, ale także budzą dumę z zamieszkania w cennym przyrodniczo regionie i kształtują tożsamość sprzyjającą integracji społeczności lokalnej oraz aktywizacji społecznej mieszkańców.

Grabowski i Marmuszewski (1985) zauważają jednak, że uświadomienie w zakresie roli przyrody w życiu człowieka i konieczności podejmowania działań ochroniarskich jest ważne, lecz nie gwarantuje wcale zmiany postaw wobec konkretnego parku narodowego. Zmiana postaw wymaga ich zdaniem kompleksowych działań

uwzględniających w szczególności interesy ekonomiczne mieszkańców. Spostrzeżenia te potwierdzają wyniki badań przeprowadzonych w parkach Bieszczadzkim, Gorczańskim i Magurskim (Górecki i in. 1995, 1997, 1998), gdzie zdaniem mieszkańców wzrost poparcia dla ochrony przyrody nastąpiłby, gdyby ochrona ta przynosiła korzyści ekonomiczne lokalnym społecznościom. Respondenci wyrazili także chęć uczestniczenia w podejmowaniu decyzji dotyczących ochrony przyrody w tych parkach oraz podkreślali konieczność zacieśnienia współpracy mieszkańców i dyrekcji. Podobne opinie wyrażali respondenci mieszkający w otoczeniu BgPN.

Opinie mieszkańców odnoszące się do działań, jakie władze parków powinny podejmować, aby zwiększyć poparcie mieszkańców lub pozytywny wpływ parku na ich życie, wpisują się w międzynarodowe trendy wprowadzania partycypacyjnego modelu zarządzania obszarami chronionymi. Również w polskiej literaturze coraz szerzej rekomendowane jest wdrażanie strategii zarządzania parkami narodowymi, opartych na rzetelnym informowaniu o działaniach parków i dialogu społecznym. Wprowadzanie takiego podejścia sprzyja zapobieganiu konfliktom oraz łagodzeniu lub rozwiązywaniu istniejących (Hibszer 2008; Królikowska 2007; Osiniak i in. 1993).

Świadomość potrzeby budowania przyjaznych relacji oraz rozwoju współpracy między dyrekcjami parków a miejscowymi samorządami i mieszkańcami mają także pracownicy parków. Nie zawsze jednak świadomość ta przekłada się na podejmowane działania (Bołtromiuk 2011). W badaniu ankietowym przeprowadzonym przez Ginalskiego (2008) dyrekcje parków oceniły swoją współpracę z mieszkańcami na 3,3 (w skali pięciopunktowej, gdzie 1 oznaczało brak współpracy, a 5 – współpracę bardzo dobrą). Z badań Hibslera (2013) wynika, że dyrekcje parków zazwyczaj pozytywnie oceniają swoje kontakty z mieszkańcami. Wśród mieszkańców natomiast przeważają opinie, iż relacje te są raczej obojętne.

Hibszer (2008), analizując przykłady konfliktów społecznych w parkach narodowych, odniósł się również do sytuacji w rejonie Babiej Góry, gdzie w przeszłości występowały wielorakie konflikty między dyrekcją parku a społecznością lokalną i władzami samorządowymi. Podjęte działania sprawiły, że obecnie z funkcjonowaniem parku nie wiążą się żadne znaczące konflikty społeczne. Obserwacje Hibslera potwierdzają niniejsze badania. Brak istotnych konfliktów i rozwój pozytywnych relacji między władzami parku i społecznością lokalną stanowią podstawę rozwoju dalszej współpracy.

Czynnikami sprzyjającymi budowaniu współpracy na poziomie lokalnym są zmiana sytuacji prawnej parków narodowych (które po przekształceniu w państwowe osoby prawne zyskały dużą autonomię organizacyjną i finansową) oraz wzrost aktywności parków w zakresie ubiegania się o środki finansowe. Śliwa-Martinez (2015), prowadząc badania w obszarach chronionych Karpat dotyczące partnerstwa w turystyce zauważa, że kluczowe znaczenie w inicjowaniu współpracy mają instrumenty finansowe wynikające z polityki Unii Europejskiej oraz porozumień międzypaństwowych.

Perspektywa pozyskania środków pozwala często na przezwyciężenie wielu, przez lata niemożliwych do pokonania, barier i wzajemnej nieufności.

W większości polskich parków narodowych istotną funkcją gospodarczą jest turystyka, a wpływ parków na rozwój turystyczny gmin jest zazwyczaj oceniany pozytywnie (Zawilińska, Mika 2013; Zawilińska, Hołuj 2014). Mieszkańcy dostrzegają działalność promocyjną parków, ich rolę w ochronie walorów przyrodniczych oraz rozwoju i utrzymaniu infrastruktury turystycznej. Badania przeprowadzone w latach 2007 i 2008 wśród mieszkańców gmin otaczających Babią Górę (Pawlusiński i in. 2008) wykazały, że miejscowe społeczności uznają turystykę za najbardziej pożądany kierunek rozwoju społeczno-ekonomicznego regionu. Duże poparcie dla rozwoju turystyki potwierdziły również obecne badania. Aprobata dla funkcjonowania BgPN i dostrzeganie jego roli w rozwoju turystyki wiąże się w dużej mierze z przekonaniem, iż stoi on na straży walorów będących podstawą rozwoju turystyki w regionie. Respondenci zauważają, że turyści przyjeżdżają do regionu ze względu na walory górskiej przyrody i krajobrazu oraz ciszę i spokój, które niewątpliwie są zachowane dzięki funkcjonowaniu parku. Na korzystne, w aspekcie godzenia celów ochronnych z gospodarczymi, trendy w rozwoju zagospodarowania turystycznego wskazuje wysokie poparcie dla agroturystyki (wykazały je również badania Pawlusińskiego i in. 2008). Niepokojące natomiast wydaje się duże przyzwolenie dla rozwoju budownictwa lotniskowego, które – jak pokazują badania terenowe (Mika, Petko 2015) – silnie koncentruje się w bezpośrednim sąsiedztwie parku. Korzystny wpływ BgPN na rozwój turystyki dostrzegany jest przede wszystkim przez mieszkańców Zawoi, co jest zrozumiałe, gdyż w tej miejscowości koncentruje się zdecydowana większość ruchu turystycznego związanego z przyjazdami do parku.

Wnioski

Mieszkańcy miejscowości otaczających BgPN prezentują raczej aprobujące postawy wobec funkcjonowania parku i zazwyczaj pozytywnie oceniają stosunek dyrekcji do lokalnych społeczności. Dostrzegają korzystny wpływ BgPN na stan środowiska przyrodniczego i świadomość ekologiczną mieszkańców, ale również na ład przestrzenny i jakość życia w miejscowościach. Wpływ parku narodowego na rozwój gospodarczy oceniany jest najczęściej neutralnie. Spośród różnych aspektów życia gospodarczego mieszkańcy najkorzystniej postrzegają oddziaływanie parku w zakresie rozwoju turystyki.

Przewaga neutralnych odpowiedzi na znaczną część pytań dotyczących wpływu parku na życie mieszkańców oraz brak wykształconego stanowiska odnośnie do wielu kwestii związanych z jego funkcjonowaniem wskazują na niezbyt silnie rozwinięte kontakty dyrekcji z miejscowymi społecznościami i dużą obojętność znacznej części

mieszkańców wobec istnienia BgPN. Sytuacja ta w dużej mierze wynika z niewielkich rozmiarów parku i nieznacznego odsetka prywatnej własności w jego granicach, co niewątpliwie sprawia, że sieć bezpośrednich powiązań gospodarczych parku z otoczeniem jest ograniczona. W przypadku wsi orawskich słabe związki gospodarcze lokalnych społeczności z Babią Górą są również uwarunkowane historycznie. W przyszłości należy jednak położyć większy nacisk na ukazywanie pośrednich korzyści ekonomicznych związanych z funkcjonowaniem BgPN, które są dla mieszkańców trudne do rozpoznania, oraz korzyści niematerialnych. Trzeba również poszukiwać zbieżnych interesów oraz form aktywności społecznej i gospodarczej, które mogą sprzyjać współpracy mieszkańców z dyrekcją parku.

Ważną dziedziną z punktu widzenia kształtowania relacji BgPN z mieszkańcami jest turystyka, której rozwój cieszy się dużym poparciem mieszkańców. Park narodowy i jego otoczenie kulturowe powinny być postrzegane jako kluczowe elementy budujące markę turystyczną regionu. Oferta turystyczna powinna w większym stopniu opierać się na walorach przyrodniczych (z uwzględnieniem problematyki ich ochrony), a motywy babiogórskiej przyrody powinny być szerzej wykorzystywane w promocji miejscowości. Ważne jest również dążenie do bardziej równomiernego rozkładu korzyści związanych z funkcjonowaniem parku, gdyż obecnie profity odczuwane są głównie przez mieszkańców Zawoi.

Literatura

- Bołtromiuk A., 2011, *Gospodarcze i społeczne aspekty funkcjonowania sieci Natura 2000 w parkach narodowych. Zrównoważony rozwój obszarów przyrodniczo cennych*, t. 2, Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Białymstoku, Białystok.
- Borrini-Feyerabend G., Dudley N., Jaeger T., Lassen B., Pathak Broome N., Phillips A., Sandwith T., 2013, *Governance of protected areas: From understanding to action*, Best Practice Protected Area Guidelines Series, 20, Gland.
- Borrini-Feyerabend G., Kothari A., Oviedo G., 2004, *Indigenous and local communities and protected areas: Towards equity and enhanced conservation. Guidance on policy and practice for co-managed protected areas and community conserved areas*, Best Practice Protected Area Guidelines Series, 11, IUCN, Gland and Cambridge.
- Burger T., 2002, *Wirtualna i prawdziwa wojna o Tatry i Zakopane*, Studio Poligraficzne s.c., Kraków–Zakopane.
- Domański B., Partyka J., 1992, *Ojcowski Park Narodowy w świadomości mieszkańców. Analiza konfliktu*, [w:] B. Jałowicki, H. Libura (red.), *Percepcja i waloryzacja środowiska naturalnego i antropogenicznego*, Studia z Gospodarki Przestrzennej, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Dudley N. (red.), 2013, *Guidelines for applying protected area management categories*, Best Practice Protected Area Guidelines Series, 21, IUCN, Gland.

- Eagles P.F., McCool S.F., Haynes C.D., 2002, *Sustainable tourism in protected areas: Guidelines for planning and management*, Best Practice Protected Area Guidelines Series, 8, IUCN, Gland and Cambridge.
- Getzner M., 2003, *The economic impact of national parks: The Perception of key actors in austrian national parks*, International Journal of Sustainable Development, 6 (2), 183–202.
- Getzner M., Jungmeier M., Lange S., 2010, *People, parks and money. Stakeholder involvement and regional development: A manual for protected areas*, Proceedings in the Management of Protected Areas, 2, Verlag Johannes Heyn, Klagenfurt.
- Ginalski A., 2008, *Aktualne problemy zarządzania polskimi parkami narodowymi*, Dokumentacja Geograficzna, 37, 172–178.
- Gliński P., 2001, *Konflikt o puszcę. Raport z badań nad konfliktem społecznym o poszerzenie Białowieskiego Parku Narodowego*, Pogranicze. Studia Społeczne, X, 47–113.
- Gorner T., Najmanova K., Cihar M., 2012, *Changes in local people's perceptions of the Sumava National Park in the Czech Republic over a ten year period (1998–2008)*, Sustainability, 4, 1354–1370.
- Górecki A., Drózd M., Najder R., 1997, *Magurski Park Narodowy a mieszkańcy jego otuliny*, Roczniki Bieszczadzkie, 6, 233–252.
- Górecki A., Drózd M., Najder R., 1998, *Gorczański Park Narodowy a mieszkańcy jego otuliny*, Parki Narodowe i Rezerваты Przyrody, 17 (1), 73–92.
- Górecki A., Drózd M., Najder R., Szczęsna A., 1995, *Bieszczadzki Park Narodowy a kształtowanie się postaw i świadomości ekologicznej jego mieszkańców*, Roczniki Bieszczadzkie, 4, 185–206.
- Grabowski T., Marmuszewski S., 1985, *Świadomość ekologiczna górali i ich postawy wobec Tatrzańskiego Parku Narodowego*, Studia Socjologiczne, 1 (96), 241–258.
- Hibszer A., 2008, *Od konfliktów do współpracy – wybrane aspekty przezwycięzania konfliktów społecznych w polskich parkach narodowych*, Dokumentacja Geograficzna, 37, 179–186.
- Hibszer A., 2013, *Parki narodowe w świadomości i działaniach społeczności lokalnych*, Uniwersytet Śląski, Katowice.
- Jabłońska I., Jędrej M., 2007, *Mieszkańcy otuliny Babiogórskiego Parku Narodowego – świadomość ekologiczna*, Rocznik Babiogórski, 9, 18–185.
- Komorowska K. A., 2000, *Świadomość ekologiczna górali podhalańskich a ich postawy wobec Tatrzańskiego Parku Narodowego*, Studia Regionalne i Lokalne, 4 (4), 133–151.
- Królikowska K., 2007, *Konflikty społeczne w polskich parkach narodowych*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków.
- Matczak P., 2005, *Cooperation and development in an environmentally protected area: Drawieński National Park case study*, Integrated development of agriculture and rural institutions in central and eastern European countries, Poznań.
- McNeely J. (red.), 1992, *Parks for life*, Report of the 4th World Congress on National Parks and Protected Areas, IUCN, Gland.

- Mika M., Petko J., 2015, *Drugie domy w otoczeniu Babiogórskiego Parku Narodowego. Wybrane problemy rozwoju*, [w:] M. Durydiwka, K. Duda-Gromada (red.), *Przestrzeń w turystyce. Znaczenie i wykorzystanie*, Uniwersytet Warszawski, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych, Warszawa.
- Mose I., Weixlbaumer N., 2007, *A new paradigm for protected areas in Europe?*, [w:] I. Mose (red.), *Protected areas and regional development in Europe: Towards a new model for the 21st Century*, Ashgate Studies in Environmental Policy and Practice, Ashgate, Aldershot.
- Osiniak T., Poskrobko B., Sadowski A., 1993, *Wigierski Park Narodowy a jego mieszkańcy*, Ekonomia i Środowisko, Białystok–Kraków.
- Pawlusiński R., Mika M., Faracik R., 2008, *Plan rozwoju i zarządzania turystyką w regionie Babiej Góry*, Kraków.
- Phillips A., 2003, *Turning ideas on their heads: A new paradigm for protected areas*, George Wright Forum, 20, 8–32.
- Plummer R., Fennell D.A., 2009, *Managing protected areas form sustainable tourism: Prospects for adaptive co-management*, Journal of Sustainable Tourism, 17 (2), 149–168.
- Poskrobko B. (red.), 1996, *Rejon Puszczy Białowieskiej. Mieszkańcy – Środowisko – Gospodarka*, Studia i Materiały nr 1, Politechnika Białostocka, Katedra Ekonomiki i Zarządzania Ochroną Środowiska, Białystok.
- Sadowski A., 2001, *Społeczno-kulturowe następstwa poszerzenia Białowieskiego Parku Narodowego*, Pogranicze. Studia Społeczne, X, 7–46.
- Snyman S., 2014, *Assessment of the main factors impacting community members' attitudes towards tourism and protected areas in six southern African countries*, Koedoe, 56 (2), www.koedoe.co.za/index.php/koedoe/article/view/1139/1638 (26.08.2015).
- Švajda J., Sabo P., 2013, *Manažment chránených území*, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Banská Bystrica.
- Śliwa-Martinez K., 2015, *Partnerstwo w rozwoju turystyki na obszarach objętych ochroną przyrody w Karpatach*, praca doktorska, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Terlecka K., Górecki A., 1998, *Ojcowski Park Narodowy a kształtowanie się postaw i świadomości ekologicznej jego mieszkańców (Ojców National Park – forming the attitudes and ecological awareness of its inhabitants)*, Prądnik. Prace i Materiały Muzeum im. prof. W. Szafera, 11–12, 369–396.
- Törn, A., Siikamäki P., Tolvanen A., Kauppila P., Rämetsä J., 2007, *Local people, nature conservation and tourism in north-eastern Finland*, Ecology and Society, 13 (1), 8, <http://www.ecologyandsociety.org/vol13/iss1/art8> (26.08.2015).
- Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody*, Dz.U. 2004 nr 92 poz. 880.
- Walpole M.J., Goodwin H.J., 2001, *Local attitudes towards conservation and tourism around Komodo National Park, Indonesia*, Environmental Conservation, 28 (2), 160–166.
- Wells M., Brandon K., Hannah L., 1992, *People and parks: Linking protected area management with local communities*, World Bank, Washington.

- Zawilińska B., Hołuj A., 2014, *Impact of protected areas on the development of suburban areas: The case of Kraków Metropolitan Area*, *European Spatial Research and Policy*, 21 (1/2014), 137–155.
- Zawilińska B., Mika M., 2013, *National parks and local development in Poland: A municipal perspective*, *Human Geographies – Journal of Studies and Research in Human Geography*, 7 (1), 43–52.

Artykuł przygotowany w ramach projektu sfinansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych na podstawie decyzji numer DEC-2011/01/D/HS4/05993.

Bernadetta Zawilińska
Katedra Gospodarki Regionalnej
Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie
ul. Rakowicka 27
31-510 Kraków
zawilinb@uek.krakow.pl